

ESTADÍSTIQUES SOBRE LES FREQUÈNCIES DELS COGNOMS CATALANS

Josep M. ALBAIGÈS i OLIVART

Consultant la guia telefònica d'una determinada localitat podem fer-nos una idea de la freqüència amb què hi apareixen els diferents cognoms dintre de la seva població. Això ens en donarà una idea qualitativa, però passar a un estudi a fons i que abraci la totalitat d'una zona és ja molt més difícil, ja que demana una consulta intensa de la base de dades total, i tots els nostres intents per a consultar la de la Companyia Telefònica s'han estavellat sempre contra la manca absoluta de facilitats donada per aquesta.

No hi ha hagut altre remei que espavilar-se i cercar unes altres bases de dades, potser no tan nombroses però suficientment fiables, i finalment hem estat afortunats amb una societat que amb el seu cens d'un milió i mig de clients presenta un valuósíssim tresor de tres milions de cognoms aptes per a ésser estudiats. És una llàstima que l'expressada entitat, per tal de no vulnerar ni en el més mínim la confidencialitat que deu als seus socis, no ens hagi permès difondre el seu nom. Desig que naturalment respectem, alhora que els fem palès el nostre profund agraïment.

Anem doncs a la tasca. Hem limitat el nostre estudi als 60 cognoms més abundants dintre de l'estat espanyol i a cada província. Prescindirem dels detalls matemàtics de l'elaboració dels valors següents per oferir només els resultats¹. I començarem amb les taules estatals, que presentem a la següent taula, amb els significats següents per a cada columna:

• m : Número d'ordre del cognom en una classificació de més a menys abundant.

1. Diguem només dues paraules sobre el grau de fiabilitat dels resultats. En un mostratge estadístic, el quocient entre la desviació estàndard i la mitjana val:

$$\sigma_m = \frac{\sigma}{m} = \frac{\sqrt{npq}}{npq} \cong \frac{1}{\sqrt{np}}$$

(S'ha tingut en compte que, en els valors petits en què ens muguem, és $q \cong 1$.)

Per tant, en els casos estudiats, en què les freqüències més petites obtingudes són de l'ordre d'un 0,01 % = 10^{-4} , l'expressat valor valdrà:

$$\sigma_m = \frac{1}{\sqrt{15 \cdot 10^6 \cdot 10^{-4}}} = 0,0816$$

és a dir, que l'error esperat màxim és només de l'ordre d'un 8 % de l'obtingut.

- **COGNOM:** Està expressat amb la grafia més corrent. Cal advertir que, pel fet que a les dades informàtiques subministrades els cognoms figuraven en majúscules, s'hi perdien els accents, cosa que en algun cas comptat pot originar una confusió entre dos cognoms. En aquests casos no hi ha hagut altre remei que agrupar-los en un de sol: Rubio/Rubió, Sola/Solà, etc. S'ha indicat aquesta bivalència amb un asterisc.
- **%:** Percentatge de persones que duen el cognom com a primer dintre del conjunt espanyol

FREQÜÈNCIA CONJUNTA DE COGNOMS A L'ESTAT ESPANYOL

<i>n</i>	<i>COGNOM</i>	<i>%</i>	<i>n</i>	<i>COGNOM</i>	<i>%</i>
1	García	3,65%	24	Vázquez	0,36%
2	Fernández	2,35%	25	Gil	0,35%
3	González	2,30%	26	Ramos	0,32%
4	Rodríguez	2,20%	27	Blanco	0,32%
5	López	2,12%	28	Serrano	0,31%
6	Martínez	2,05%	29	Suárez	0,31%
7	Sánchez	1,96%	30	Ramírez	0,27%
8	Pérez	1,92%	31	Molina	0,27%
9	Martín	1,18%	32	Delgado	0,27%
10	Gómez	1,18%	33	Ortega	0,27%
11	Ruiz	0,88%	34	Rubio	0,26%
12	Díaz	0,82%	35	Castro	0,26%
13	Hernández	0,82%	36	Morales	0,26%
14	Jiménez	0,78%	37	Sanz	0,24%
15	Álvarez	0,76%	38	Iglesias	0,24%
16	Moreno	0,69%	39	Ortiz	0,23%
17	Muñoz	0,64%	40	Marín	0,22%
18	Alonso	0,53%	41	Núñez	0,20%
19	Gutiérrez	0,47%	42	Garrido	0,20%
20	Romero	0,47%	43	Santos	0,20%
21	Navarro	0,41%	44	Prieto	0,19%
22	Domínguez	0,36%	45	Medina	0,18%
23	Torres	0,36%	46	Cano	0,18%

<i>n</i>	<i>COGNOM</i>	%	<i>n</i>	<i>COGNOM</i>	%
47	Lozano	0,18%	54	Guerrero	0,16%
48	Díez	0,18%	55	Cruz	0,16%
49	Calvo	0,18%	56	Vega	0,15%
50	Castillo	0,17%	57	Pascual	0,15%
51	Gallego	0,17%	58	Herrero	0,15%
52	Méndez	0,17%	59	Peña	0,15%
53	Vidal	0,17%	60	Nieto	0,15%

Podem veure a la taula que, com era d'esperar, ens apareixen els García, Fernández, González, Rodríguez... que són el primer material. Els percentatges enregistrats indiquen una abundància d'aquests cognoms potser excessiva per dificultadora del paper fonamental d'un antropònim, que és identificar la persona. De fet, els 12 primers llocs de la llista sumen gairebé un 25 % del total, que és tant com dir que de cada quatre espanyols un s'identifica amb un d'aquests dotze cognoms.

Així doncs és fàcil calcular que, amb uns 40 milions d'habitants a l'estat, aproximadament 1.400.000 duran com a primer cognom García, cosa que explica el seu escàs valor identificador. Un milió més es diran Fernández, i un altre milió González. El grau espanyol de diversitat onomàstica resulta ésser ben pobre.

Diguem també que el primer cognom "genuïnament" català és Ferrer, que ni tan sols entra a la llista, ja que ocupa el lloc 71, amb un 0,11 % de persones que el duen com a primer cognom. Altres cognoms molt catalans, encara que no exclusivament (Torres, Gil), també hi figuren. Això ja ens parla d'entrada d'una major varietat onomàstica als països catalans, diluïda dintre del total estatal.

Analitzarem ara els respectius percentatges referits als Països Catalans. Per una qüestió de disponibilitat estadística, les agrupacions es fan per províncies, cosa que ben mirat representa una sort, ja que en les xifres globals, a Catalunya per exemple el pes demogràfic de Barcelona és tan fort que per si sol condicionaria els resultats globals, emmascarant les particularitats de cada zona (similarmet es podria dir de València i el País Valencià). Per qüestions d'espai, analitzarem en aquest primer article les quatre províncies catalanes, deixant per a un posterior les del País Valencià i les Illes.

A les taules provincials que es donen tot seguit, aquest és el significat de cada columna:

- **n**: Indica el lloc de cada cognom, classificats per ordre.
- **COGNOM**: Cal fer-hi els mateixos advertiments que anteriorment.
- **%**: Percentatge de persones dintre de cada província que el duen com a primer cognom.

- **IP:** Aquesta columna enregistra l'anomenat "Índex de Presència", és a dir, el percentatge amb què apareix el cognom a la província dividit pel percentatge amb què apareix al conjunt espanyol. Per exemple, en el cas del cognom Navarro, el percentatge amb què es dona a Barcelona és del 0,50 %, mentre que el global espanyol és el 0,41 %. El quocient $0,50/0,41 = 1,23$, expressa una major abundància relativa respecte al conjunt espanyol.

L'Índex de Presència és un valor molt interessant com a definitori de la major o menor abundància d'un cognom en una província. Un valor IP = 1 indica que el cognom apareix a la província amb la mateixa periodicitat que al total de l'estat. Un valor inferior a 1 indica que és menys freqüent, més "rar" a la província que al conjunt. I un valor IP superior a la unitat indica una presència superior a la mitjana global. Aquest darrer cas té un gran interès, ja que correspon als cognoms propis de cada província, més característics com més alt sigui IP.

- **Abundància:** Expressa el quocient entre els portadors del cognom a la província i els del conjunt espanyol². Ens indica quin percentatge de persones amb un cognom determinat viu a la província. Per exemple, el 33,97 % de les persones de tot Espanya amb el primer cognom Serra viuen a la província de Barcelona.

BARCELONA

<i>n</i>	<i>COGNOM</i>	<i>%</i>	<i>IP</i>	<i>Abun.</i>	<i>n</i>	<i>COGNOM</i>	<i>%</i>	<i>IP</i>	<i>Abun.</i>
1	García	3,03%	0,83	9,23%	10	Ruiz	0,93%	1,06	11,78%
2	López	2,09%	0,98	10,96%	11	Martín	0,83%	0,70	7,81%
3	Martínez	2,08%	1,02	11,31%	12	Moreno	0,70%	1,00	11,17%
4	Sánchez	1,86%	0,95	10,55%	13	Jiménez	0,69%	0,88	9,81%
5	Fernández	1,70%	0,72	8,07%	14	Hernández	0,65%	0,80	8,94%
6	Pérez	1,68%	0,87	9,71%	15	Muñoz	0,63%	0,99	11,06%
7	Rodríguez	1,67%	0,85	9,46%	16	Díaz	0,56%	0,68	7,58%
8	González	1,57%	0,68	7,60%	17	Navarro	0,50%	1,23	13,69%
9	Gómez	1,01%	0,85	9,45%	18	Romero	0,48%	1,03	11,46%

2. És fàcil establir la relació matemàtica:

$$A = \frac{\%P_E}{\%_E P}$$

On són:

A: Abundància del cognom.

%: Percentatge del nom a la província.

%_E: Id al conjunt espanyol.

P: Població total a la província.

P_E: Població total a Espanya.

<i>n</i>	<i>COGNOM</i>	%	<i>IP</i>	<i>Abun.</i>	<i>n</i>	<i>COGNOM</i>	%	<i>IP</i>	<i>Abun.</i>
19	Álvarez	0,47%	0,62	6,91%	40	Castillo	0,22%	1,26	14,03%
20	Torres	0,41%	1,13	12,63%	41	Vidal	0,21%	1,24	13,75%
21	Gutiérrez	0,32%	0,68	7,54%	42	Castro	0,21%	0,79	8,77%
22	Gil	0,32%	0,92	10,28%	43	Vila	0,20%	2,58	28,76%
23	Molina	0,32%	1,18	13,13%	44	Serra	0,19%	3,05	33,97%
24	Serrano	0,31%	0,99	11,05%	45	Blanco	0,19%	0,58	6,46%
25	Alonso	0,28%	0,53	5,86%	46	Martí	0,19%	2,17	24,12%
26	Marín	0,27%	1,24	13,80%	47	Garrido	0,19%	0,93	10,40%
27	Morales	0,27%	1,04	11,62%	48	Guerrero	0,18%	1,13	12,57%
28	Giménez	0,27%	2,01	22,40%	49	Núñez	0,18%	0,92	10,20%
29	Ramos	0,27%	0,84	9,36%	50	Lozano	0,18%	0,98	10,91%
30	Ortega	0,27%	1,00	11,12%	51	Roca	0,18%	2,72	30,24%
31	Ramírez	0,26%	0,97	10,83%	52	Medina	0,18%	0,95	10,59%
32	Rubio*	0,26%	0,99	11,04%	53	Márquez	0,18%	1,21	13,45%
33	Vázquez	0,25%	0,70	7,84%	54	Puig	0,18%	3,83	42,61%
34	Domínguez	0,25%	0,69	7,64%	55	Aguilar	0,17%	1,41	15,72%
35	Ferrer	0,25%	1,79	19,98%	56	Pascual	0,16%	1,09	12,16%
36	Delgado	0,24%	0,90	10,03%	57	Duran	0,16%	1,35	15,01%
37	Ortiz	0,23%	1,01	11,21%	58	Cruz	0,16%	1,02	11,38%
38	Soler	0,23%	2,13	23,76%	59	Flores	0,16%	1,30	14,49%
39	Cano	0,23%	1,25	13,90%	60	Cortés	0,16%	1,11	12,39%

El primer fet, que potser representarà una sorpresa per a molts, és que els cognoms més freqüents a Barcelona són pràcticament els mateixos que al conjunt espanyol. Això, naturalment, està relacionat amb una important immigració que sempre ha tingut com a meta la capital catalana i els seus entorns, però també indica que els cognoms capdavanters no són exclusius de les zones castellanes, sinó que també s'han dut tota la vida a Catalunya. Efectivament, Garcia, Peris, Gomis, etc. sempre han estat cognoms ben catalans, encara que la pressió cultural del castellà ha empès els seus portadors (o els encarregats del registre!) a escriure'ls amb grafia castellana. Una prova d'això és per exemple el cognom Martí/Martín, on coexisteixen les dues formes, els percentatges de les quals, sumades, s'acosten al total espanyol.

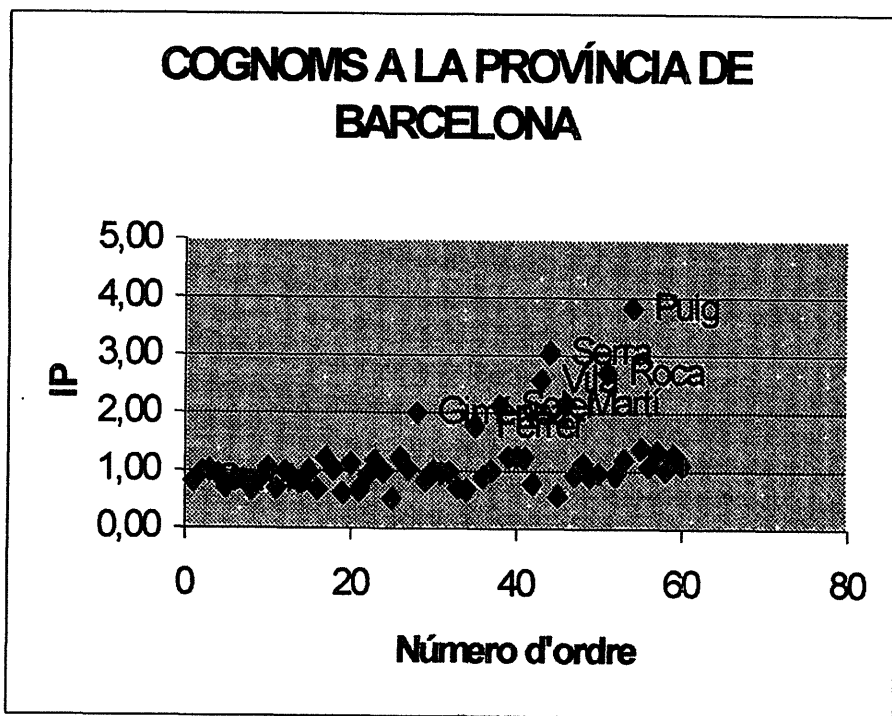
Si analitzem la columna IP amb deteniment, veurem que aquests cognoms tradicionalment considerats com a "castellans" tenen un valor inferior a la mitjana espa-

nyola (valors d'IP inferiors a la unitat), però no molt inferior (algun, com Martínez, fins i tot el sobrepassa), amb excepcions, però. Curiosament, el cognom Giménez té un IP doble del nacional, cosa que podem conjecturar que té molt a veure amb l'abundor de l'antic Eiximenis, castellanitzat amb el temps. Altres cognoms més genuïnament castellans, com Fernández, Díaz, Álvarez i Alonso, abunden comparativament poc.

A mesura que avancem en la taula, comencen a aparèixer-hi alguns valors amb un IP netament desenganxat de la mitjana espanyola. Després d'aquest Giménez, el primer és Ferrer, amb un IP = 1,73, que indica certament un valor superior a la mitjana espanyola, però no tant potser com s'hauria pogut esperar. Els següents són Soler, Vila, Serra, Martí, Roca i Puig, aquest darrer amb un IP proper a 4.

Cal observar també que els valors d'IP mai no són massa baixos (el mínim és 0,53, per a Alonso), cosa que es correspon amb el caràcter de gresol de la població espanyola que ha acabat tenint la capital catalana.

Podem veure amb més claredat aquesta situació mitjançant el següent diagrama, on s'han situat els cognoms en el seu ordre. Els punts desenganxats cap a la part alta indiquen clarament quins són els cognoms comparativament més freqüents a la província de Barcelona.

GIRONA

<i>n</i>	<i>COGNOM</i>	%	<i>IP</i>	<i>Abun.</i>	<i>n</i>	<i>COGNOM</i>	%	<i>IP</i>	<i>Abun.</i>
1	García	2,34%	0,64	0,80%	31	Sala	0,28%	8,59	10,75%
2	Martínez	1,50%	0,73	0,92%	32	Serrano	0,28%	0,90	1,12%
3	Sánchez	1,50%	0,76	0,96%	33	Ramos	0,28%	0,86	1,08%
4	Fernández	1,49%	0,64	0,80%	34	Font	0,27%	1,55	1,94%
5	Rodríguez	1,41%	0,64	0,80%	35	Vidal	0,27%	1,61	2,01%
6	López	1,41%	0,66	0,83%	36	Martí	0,26%	3,09	3,86%
7	González	1,33%	0,58	0,73%	37	Planas	0,26%	16,46	20,59%
8	Pérez	1,30%	0,68	0,85%	38	Ortega	0,25%	0,95	1,19%
9	Ruiz	0,78%	0,89	1,11%	39	Roca	0,24%	3,69	4,62%
10	Gómez	0,72%	0,61	0,76%	40	Ramírez	0,24%	0,88	1,10%
11	Moreno	0,70%	1,01	1,26%	41	Gutiérrez	0,23%	0,49	0,61%
12	Martín	0,66%	0,56	0,70%	42	Pagès	0,23%	25,44	31,84%
13	Vila	0,59%	7,65	9,57%	43	Guerrero	0,21%	1,29	1,61%
14	Jiménez	0,58%	0,75	0,94%	44	Ortiz	0,21%	0,89	1,12%
15	Muñoz	0,57%	0,90	1,13%	45	Gil	10,21%	0,59	0,74%
16	Díaz	0,48%	0,58	0,73%	46	Rubio*	0,21%	0,78	0,98%
17	Hernández	0,48%	0,58	0,73%	47	Vázquez	0,21%	0,57	0,71%
18	Romero	0,46%	0,98	1,22%	48	Duran	0,20%	1,69	2,11%
19	Puig	0,44%	9,71	12,15%	49	Ribas	0,20%	7,37	9,22%
20	Serra	0,42%	6,61	8,27%	50	Torrent	0,20%	18,02	22,55%
21	Pujol	0,39%	13,24	16,57%	51	Cano	0,20%	1,08	1,35%
22	Torre	0,38%	1,04	1,31%	52	Domínguez	0,20%	0,54	0,67%
23	Costa	0,36%	5,58	6,99%	53	Castro	0,19%	0,74	0,92%
24	Ferrer	0,34%	2,47	3,09%	54	Solà	0,19%	4,89	6,12%
25	Soler	0,33%	3,12	3,90%	55	Comas	0,19%	14,18	17,75%
26	Bosch	0,32%	9,91	12,40%	56	Ros	0,19%	3,48	4,35%
27	Álvarez	0,32%	0,42	0,52%	57	Quintana	0,18%	2,57	3,21%
28	Navarro	0,32%	0,77	0,97%	58	Castillo	0,18%	1,04	1,30%
29	Coll	0,31%	9,11	11,41%	59	Cruz	0,18%	1,15	1,44%
30	Molina	0,28%	1,05	1,31%	60	Delgado	0,18%	0,68	0,85%